

УДК 631.164.23

Однорог М.

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АПК

Приділена увага питанню стану розвитку інвестиційної діяльності в АПК. Обґрунтовується можливість визначення перспектив розвитку інвестиційної діяльності на основі оцінки інвестиційної політики. Дається коротка характеристика механізму залучення реальних інвестицій в АПК.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, інвестиційна діяльність, інвестиції, розвиток, перспективи

Постановка наукової проблеми. У будь-якому економічному суспільстві, незалежно від його положення у світовому співтоваристві, сільське господарство є однією з провідних галузей економіки і система його фінансування відіграє найважливішу роль в державній політиці розвитку суспільства. Не є виключенням є і сільське господарство України, проблеми якого виходять далеко за її власні рамки, зачіпають інтереси всієї держави. І не дивлячись на тенденцію зменшення нею частки в АПК є системоутворюючою галуззю комплексу. Воно залишається основним джерелом продовольства, визначає масштаби більшості галузей АПК і вимагає посиленої уваги і підтримки з боку держави. Однак криза, що охопила економіку України і зокрема агропромисловий комплекс внаслідок великих прорахунків в стратегії і тактиці аграрних перетворень привів до серйозних диспропорцій в АПК, спаду виробництва, втрати більшості сільськогосподарських товаровиробників фінансової стійкості, різкого зниження рівня життя населення, до негативних демографічних наслідків на селі.

Аналіз публікацій. Дослідження різноманітних аспектів теорії та практики інвестицій, інвестиційної діяльності, що мають важливе значення для забезпечення ефективності вкладення капіталу в АПК, досліджували як зарубіжні вчені Колеман Д., Фуллер Б., Херстейн Р., Джоргенсон Д., Крелле В., Лернер Д., Мегінсон В., Ромер П., Шмідт Р., Солоу Р., так і вітчизняні І. Т. Балабанов, І. О. Бланк, В. П. Горьовий, С. О. Гуткевич, А. А. Задоя, О. В. Захарчук, М. І. Кісіль, М. Ю. Коденська, В. Г. Чабан, І. В. Ліпсіц, І. І. Лукінов, П. І. Юхименко, Г. М. Підлісецький, М. М. Кропивко, П. Т. Саблук та інші.

Мета дослідження. Вивчення стану і перспектив розвитку інвестиційної діяльності в АПК визначили мету даного дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Прийняті з боку держави заходи щодо стабілізації та розвитку сільськогосподарського виробництва на регіональному рівні поки не призводять до серйозних позитивних змін. Колишне вибуття основних виробничих фондів перевищує їх відновлення, погіршується інфраструктура, більше 80% сільськогосподарських підприємств мають прострочену кредиторську заборгованість, в основному перед бюджетом та позабюджетними фондами, яка перевищує всю отриману ними річну виручку від реалізації товарів, продукції та робіт. В результаті виключається можливість залучення фінансових коштів з метою поповнення та оновлення власних оборотних коштів для ведення розширеного відтворення, формується «економіка виживання», розширюються бартерні операції і тіньовий оборот. Висновок сільського господарства з положення бачиться в організації дієздатної системи фінансування, тобто повне відшкодування прямих і непрямих виробничих витрат, у тому числі пов'язаних з необхідністю соціального розвитку села і в той же час можливістю активізації інвестиційних процесів в розширення виробництва, підвищення його технологічного рівня та ефективності. Однак на сьогоднішній день рівень ефективності агропромислового виробництва залишається низьким, внаслідок чого відсутній цільове спрямування інвестицій на усунення диспропорцій, що виникають в агропромисловому комплексі України. Скорочується інвестиційна активність у виробничій та невиробничій сферах АПК.

Катастрофічне зменшення інвестицій в сільське господарство руйнує накопичений виробничий потенціал, призводить до активного морального та фізичного зносу і, отже, вибуття основних фондів перевищують їх введення майже в два рази.

Серед безпосередніх проблем фінансування сільськогосподарського товаровиробника

можна виділити наступні:

- недостатньо відпрацьований фінансово-кредитний механізм;
- відсутність ефективності державної підтримки сільського господарства, що забезпечує нормальне функціонування аграрного виробництва;
- недоступність кредитних ресурсів через високі відсоткові ставки і в цьому зв'язку недолік в них для ведення не тільки розширеного, але й простого відтворення;
- масова збитковість підприємств, що не дозволяє повертати отримані позикові кошти [4, с.87].

Стихийно склався в умовах переходу від планової до ринкової економіки фінансово-кредитний механізм в АПК, що не є системним, він не задовольняє реальних потреб цього сектора народного господарства і не відповідає сучасним вимогам.

З урахуванням сказаного, можна зробити висновок про необхідність комплексної реформи системи фінансування сільського господарства. При проведенні такої реформи слід враховувати особливості галузі, мати кінцеву мету досягнення її фінансової самостійності, поєднувати всі форми залучення фінансових ресурсів. Створення та розвиток ефективної фінансово-кредитної системи для підтримки аграрного сектору економіки є в даний час завданням державної значущості та продиктовано економічними законами розвитку ринку в цілому і продовольчого зокрема. Слід зауважити, що рівень державної підтримки агропромислового комплексу з коштів бюджету продовжує знижуватися. Різко знижені асигнування на надання підтримки підприємств АПК у придбанні вітчизняної техніки на умовах фінансового. Скорочуються видатки на державну підтримку тваринництва, не збільшуються асигнування на розвиток рослинницької галузі і на формування фонду насіння.

Зменшуються капіталовкладення, що направляються на технічне переозброєння галузей АПК. Це викликано насамперед, порушенням паритету цін, важким фінансовим становищем підприємств АПК, скороченням розмірів централізованих інвестицій, непродуманої податкової політики і рядом інших факторів.

Що робити, щоб відновити відновлювальні процеси в економіці, подолати кризу, підвищити конкурентоспроможність продукції і компенсувати вибуття застарілого основного капіталу? Необхідно активізувати інвестиційну діяльність.

Проте створення сприятливого інвестиційного клімату з опорою тільки на ринкові механізми загрожує втратами значної частини потенціалу країни та відстрочкою виходу з кризи. Рішення такого завдання немислимо без активної ролі держави в економіці.

Таким чином, інвестиційна політика України опинилася перед принциповим вибором: держава повинна або продовжити пасивне очікування зростання інвестиційної активності в рамках саморегульованих механізмів сформованого ринкового середовища, або, враховуючи незавершеність ринкових перетворень і незрілість інвестиційно-фінансових інститутів, піти на посилення своєї ролі в антикризовому регулюванні ринку капіталу.

Система регулювання інвестиційного процесу включає в себе ряд підсистем, що дозволяють створити сприятливе макро- і мікросередовище для пожвавлення і підйому інвестиційної активності в економіці. Фінансовий стан будь-якої галузі на ринку багато в чому визначається платоспроможним попитом на її продукцію. Отже, інвестиційні можливості галузей АПК визначаються рівнем доходів населення, тобто працівників усіх сфер і галузей народного господарства, службовців бюджетної сфери та пенсіонерів.

Також залучення інвестиції в АПК може бути стимульовано інвестиційними преміями за спорудження пріоритетних об'єктів, гарантіями на позички, страхування ризику, наданням допомоги в отриманні земельних ділянок, пільгових інвестиційних кредитів, створенням територіальних асоціацій економічної взаємодії [2, с.29].

У країнах ринкової економіки більша частина інвестицій — це кошти приватних осіб і недержавних організацій (банків, фондів, корпорацій), що визначає мобільність інвестиційних процесів та їх високу ефективність. Зростання платоспроможності попиту на сільськогосподарську продукцію можливе або із зростанням доходів населення, або зі збільшенням частки споживання у доходах або збільшення частки продуктів сільського господарства та його переробки в структурі споживання. Можливий варіант, коли платоспроможний попит на окремі види сільськогосподарської продукції зростає у зв'язку зі зниженням цін на неї, що малоймовірно в зв'язку з низькою еластичністю попиту. Звідси можна зробити висновок, що власні інвестиційні можливості підприємств АПК в умовах спаду виробництва досить обмежені.

Отже, в даний час необхідні масштабні інвестиційні вливання, але в умовах фінансової нестабільності потенційні недержавні інвестори не наважуються на довгострокове вкладення коштів [1, с. 4]. Також інвесторами сільськогосподарського виробництва можуть бути і посередницьких-торговельні організації, і переробні підприємства, які можуть вкладати кошти в розвиток своєї сировинної бази. Вкладення можуть здійснюватися через інтеграцію і розвиток горизонтальної та вертикальної кооперації шляхом створення корпорацій і різних форм концентрації. Цей шлях видається найбільш виправданим в даний момент, так як через інтегрування постачальників і переробників сільськогосподарських продуктів можна досягти координованості інтересів всіх учасників виробничого комерційного процесу і вирівнювання їх положення при розподілі доходів. Кожен суб'єкт господарювання повинен знати фактори, які забезпечать привабливість інвестування.

Узагальнення та аналіз розвитку аграрного бізнесу в економіці розвинених країн показує, що сільськогосподарське виробництво вимагає більшого ніж інші сфери АПК державного регулювання, в тому числі за допомогою бюджетного фінансування. Інвестиційні витрати, наприклад федерального бюджету Міністерства сільського господарства США на розвиток виробничої, соціальної та ринкової інфраструктур сільського господарства та сільської місцевості були урізані в 90-х рр. в порівнянні з 70-ми рр. майже в 4 рази, так як до цього часу практично була завершена федеральна програма розвитку інфраструктур. В економічно розвинених країнах чітко окреслилася тенденція скорочення в сільському господарстві чисельності ферм і збільшення їх розмірів. Ці зміни є результатом взаємодії політики держави, науково-технічного прогресу в області технічної оснащеності підприємств, динаміки попиту і кон'юнктури ринку. Зростання ефективності використання ресурсного потенціалу в АПК, підвищення капітало- і ресурсовіддачі його підприємств є наслідком інвестиційного забезпечення структурних зрушень.

Інвестиції, перш за все, повинні спрямовуватися на розвиток виробничої, соціальної та ринкової інфраструктур, а також на технічну реструктуризацію виробництва і продовження нею зростання на принципово новій основі [5, с.222]. Одночасно вони повинні забезпечити попит на ресурси для сільськогосподарського виробництва, а значить будуть сприяти розвитку сільгоспмашинобудування, мікробіологічної промисловості, промисловості виробництва хімічних добрив і т. п.

На даний момент при всіх недоліках централізоване інвестування – реальне джерело розширеного відтворення і структурної перебудови в АПК. Однак значна частина інвестицій спрямовується не на цільові програми розвитку АПК, а на ліквідацію вузьких місць і структурну перебудову, розпорошується по безлічі напрямків і об'єктів, не носить комплексного характеру, іноді використовується безглуздо, що зумовлює і низьку капіталовіддачу. Для ефективного інвестування необхідно скорочувати кількість споруджуваних об'єктів і відмовлятися від знову починаючого будівництва, що дозволить сконцентрувати фінансові ресурси на найбільш важливих напрямках, скоротити обсяги незавершеного виробництва і забезпечити фінансування пріоритетного виробництва, що визначає розвиток галузі і дає швидку окупність.

Нинішній стан в АПК може бути координально змінено тільки якщо буде забезпечений приплив інвестицій. Протягом минулого року і на початку поточного з'явилися певні позитивні тенденції з точки зору територіальних асоціацій економічної взаємодії.

У країнах ринкової економіки більша частина інвестицій – це кошти приватних осіб і недержавних організацій (банків, фондів, корпорацій), що визначає мобільність інвестиційних процесів та їх високу ефективність [3].

Зараз особливо гостро стоїть питання про розробку ринкової економічної моделі механізму державного регулювання сільського господарства. Заходи щодо державного регулювання сільськогосподарського виробництва повинні бути гнучкими і мобільними, що дозволить їм діяти на ринку в різних ситуаціях. В основі структурних перетворень повинні лежати ринкові механізми, що дозволяють прогнозувати і оцінити перспективність розвитку галузей, а також мобілізувати кошти, довести і розподілити інвестиції по всьому ланцюжку галузей, що беруть участь в структурних зрушеннях. Так інвестиційну політику, спрямовану на розвиток сільського господарства, необхідно здійснювати, на нашу думку, на основі наступних принципів:

1. Послідовна децентралізація інвестиційного процесу, збільшення частки власних коштів господарств у загальному обсязі інвестиційних вкладень; зниження вартості банківських

інвестиційних кредитів: активне використання фінансового лізингу, раціоналізація системи оподаткування; підвищення частки амортизаційних відрахувань як одного з основних джерел фінансування інвестицій.

2. Перехід від розподілу державних інвестицій на виробничі цілі до їх виділення на основі конкурсу, платності і повернення централізованих капітальних вкладень; розширення практики спільного державно-комерційного фінансування інвестиційних проектів.

3. Безповоротне бюджетне фінансування збережеться виключно для соціально значимих об'єктів, що мають некомерційний характер і не є власними джерелами накопичень.

4. Розширення практики страхування гарантованих, підтримуваних державою інвестиційних програм.

5. Широке залучення і стимулювання іноземних інвестицій для розвитку сільськогосподарського виробництва та збільшення обсягів виробленої та реалізованої продукції.

6. Удосконалення правового забезпечення інвестиційної діяльності.

Деталізуємо і розширимо запропоновані рекомендації.

З усіх позабюджетних джерел фінансування інвестицій особливого значення набувають власні інвестиційні кошти підприємств (амортизаційні відрахування і прибуток) і прирівняні до тимчасово власним (інвестиційний податковий кредит).

У країнах з розвинутою ринковою економікою амортизаційні відрахування є найважливішим джерелом інвестиційного фінансування. На їх частку припадає близько 40% загального обсягу поточних і капітальних витрат підприємств, що здійснюються з позабюджетних джерел; на частку прибутку – 30%.

Таким чином, створення режиму найбільшого сприяння інвестування підприємств можливо через податкове стимулювання інвестиційної активності (надання податкових пільг, зниження ставок податку, звільнення від сплати податків на період реалізації або окупності проекту) та проведення ефективної амортизаційної політики, ще більш розширює простір для податкового маневру активного інвестування підприємств.

Без ефективної системи банківського обслуговування, що діє на ринкових принципах, неможливо розвивати економіку сільського господарства і проводити реформу поземельних відносин.

Розвиток банківської системи в Україні йде в напрямку комбінації комерційної банківської справи (залучення депозитів і надання кредитів) та інвестиційної (випуск цінних паперів, андеррайтинг, розміщення цінних паперів компаній і торгівля ними).

Важливо посилити інвестиційну спрямованість банківської діяльності. Необхідно ввести в банківське законодавство категорії інвестиційних проектів з особливим режимом резервування; здійснювати часткову переорієнтацію кредитної політики Ощадбанку, що концентрує переважну частку приватних заощаджень з переважним вкладенням своїх активів у державні цінні папери на кредитування ефективних інвестиційних проектів реального сектора через його спеціалізовані філії або інвестиційні структури; розвивати нормативну базу банківської діяльності. У найближчі роки в силу цілого ряду причин значну питому вагу кредитування буде займати товарний кредит.

Як показує зарубіжний досвід, товарна форма кредитування сільського господарства комерційними фірмами відіграє певну роль, займаючи від 20 до 30% сезонного кредиту аграрному сектору.

Товарний кредит сільськогосподарським товаровиробникам може надаватися як державою у вигляді централізованого кредиту, так і їх контрагентами (комерційними фірмами) у вигляді комерційного кредиту. Ця позитивність товарного кредиту має як окремі позитивні властивості, так і негативні сторони, які виражаються в заниженні цін на продукцію сільського господарства при укладанні угод за товарним кредитом. Відсутність розвинутої кредитної системи сільського господарства, віддаленість від сучасних ринків кредитних ресурсів і важке фінансове становище сільськогосподарських підприємств швидше змушує їх користуватися товарним кредитом, що свідчить про високу ефективність цієї форми кредитування.

На сьогоднішній день має бути створено банк, який має стати провідником державної кредитної політики в сфері АПК і включатиме в себе досить повну для забезпечення конкретного продовольчого ринку фінансову інфраструктуру, а саме:

— компанію для роботи з державними цінними паперами та акціями провідних організацій, що працюють на сільськогосподарському ринку;

- компанію для поставок учасникам ринку техніки і обладнання на умовах фінансового лізингу з використанням коштів державного банку АПК;
- компанію для страхування кредитів і сільськогосподарських ризиків.

З метою активізації необхідні заходи та порядок державного фінансування сільського господарства через даний банк, взаємодія з Міністерством сільського господарства та продовольства України, а також акредитації банком фінансових агентів з реалізації нових програм фінансування і кредитування сільського господарства, агентів по роботі з проблемною заборгованістю сільськогосподарських підприємств за наданими кредитами, що виникла в попередні періоди. Проблема заборгованості може бути передана в банк в якості джерела його додаткового фінансування: кошти від стягнення заборгованості можуть частково спрямовуватися на фінансування діяльності та розвиток банку, для чого також необхідно затвердити відповідний порядок передачі проблемної заборгованості в управління банком. Однак на нашу думку даний банк всі проблеми агропромислового комплексу не вирішить. При дефіциті фінансових ресурсів в аграрному секторі і слабкій державній підтримці виникає необхідність створення агропромислових формувань (АПФ) корпоративного (акціонерного) типу (холдинги, аграрні промислово-фінансові групи). Метою яких є об'єднання одного або кількох підприємств до іншого, більш стійкого у фінансовому плані, утворюючи нову юридичну особу. У цьому випадку підприємство-інтегратор бере на себе всі боргові зобов'язання приєдналися підприємств. Що стосується холдингових компаній, то вони будуються на поєднанні основного і дочірніх підприємств, контролі основного господарського товариства за прийняттям рішення в дочірніх підприємствах. Дочірні фірми можуть бути у формі акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю. Створення на практиці холдингових компаній ускладнене тим, що законодавством України вони не передбачені в сфері агропромислового комплексу. У цьому зв'язку доцільно прийняти закон «Про сільськогосподарські холдинги», вирівнявши їх у правах з фінансово-промисловими групами і забезпечивши вільне переміщення активів усередині холдингу. Для того, щоб інвестиційний процес в АПК активізувався, створення одних продуктивних агроконсорціум недостатньо. Складовою частиною регіонального ринку інвестицій, як ми вважаємо, повинні стати фонди підтримки інвестицій і гарантій в АПК, завданнями яких є:

- формування та акумулювання коштів для компенсації ризиків при вкладенні коштів у розвиток агропромислового комплексу, тобто гарантія погашення частини кредиту, або в повному обсязі відсотків по кредиту;
- залучення коштів регіонального бюджету з видачею інвестиційних кредитів господарюючим суб'єктам АПК в рамках федеральних (регіональних) програм соціально-економічного розвитку регіонів, програм структурної перебудови аграрного сектора економіки регіону. Інвестиції повинні направлятися не тільки на розвиток підприємства-одержувача інвестицій, а й на розвиток підприємств сировинної зони (молочний, консервний завод, м'ясокомбінат. Сільськогосподарські підприємства регіону).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Кредитний механізм АПК, незважаючи на деякі його характерні особливості, підпорядковується загальним, виробленим віковою практикою принципам кредитування, наприклад, таким, як економічність, ефективність, цілеспрямованість, терміновість і матеріальна забезпеченість кредиту, причому ці принципи кредитування стають визначальними саме в ринковій економіці. У центрі національної фінансово-кредитної системи агропромислового комплексу повинен бути державний фінансовий інститут, що здійснює регіональне фінансування на поворотній та безповоротній основі за рахунок бюджетних джерел з високим ступенем платіжної ліквідності, що використовує новітні банківські технології та сучасні комунікаційні системи, а також поєднувати в собі ринкові принципи прямого банківського кредитування з пільговою процентною політикою держави і контролем за цільовим використанням кредитних коштів.

Основною функцією держави на ринку цінних паперів є створення системи регулювання ринку та забезпечення її функціонування. Принцип державної політики на цьому ринку — мінімальне державне втручання і максимальна мотивація до інвестування, тобто створення режиму найбільшого сприяння для стимулювання процесу самофінансування інвестицій.

Потрібно розвивати систему недержавного пенсійного забезпечення та страхування, створювати ощадні та спеціалізовані інвестиційні структури для підприємств і населення. І одним з вирішальних умов активізації діяльності як вітчизняних, так і зарубіжних інвесторів має бути система страхування ризиків.

Закони про інвестиції та інвестиційну діяльність повинні не тільки регулювати відносини інвестора і підприємства, а також передбачати створення режиму найбільшого сприяння для інвесторів, що вкладають кошти в розвиток реального сектора економіки (підприємств, банків, лізингових компаній, страхових організацій).

Інвестиції здатні вирішувати багато проблем української економіки в цілому та агропромислового комплексу зокрема. З ними пов'язуються вирішення багатьох довгострокових та поточних проблем: вихід з кризи, розширення бази оподаткування, збільшення доходної частини бюджету, підвищення конкурентоспроможності української продукції, прискорення диверсифікації українського експорту.

Проте їх масштабне зростання буде мати місце тільки в тому випадку, якщо у інвесторів з'явиться впевненість у тому, що регіональна влада розуміє необхідність розробки цілеспрямованої інвестиційної політики, і роблять серйозні заходи, спрямовані на поліпшення інвестиційного клімату та збільшення притоку інвестицій в реальний сектор економіки через розширення пільг і гарантій.

Визначення пріоритетних напрямів розвитку регіону можливо через діагностику та моніторинг його розвитку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Гальчинський А. Становлення інвестиційної моделі економічного зростання України / А. Гальчинський, С. Львовчкін // Економіка України. – № 6. – 2004. – С. 4–11.
2. Калашнікова Т. В. Стан і тенденції розвитку кредитного забезпечення аграрної галузі України / Т. В. Калашнікова // Фінанси України. – 2010. – № 10. – С. 29–37.
3. Костирко І. Г. АПК України: стан та шляхи реформування [Електронний ресурс] / І. Г. Костирко, Т. І. Топішко // Режим доступу : [\[http://eprints.oa.edu.ua/1022/1/APK.pdf\]](http://eprints.oa.edu.ua/1022/1/APK.pdf)
4. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів і фінансового стану підприємства: Навч. посібник. / В.О. Мец – К.: КНЕУ. – 1999. – 132 с.
5. Носенко М. С. Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні / М. С. Носенко, С. І. Півторак // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С. 222.

Максим Однорог. Состояние и перспективы развития инвестиционной деятельности в АПК.

Уделено внимание вопросу состояния развития инвестиционной деятельности в АПК. Обосновывается возможность определения перспектив развития инвестиционной деятельности на основе оценки инвестиционной политики. Дается краткая характеристика механизма привлечения реальных инвестиций в АПК. Обоснована методика комплексной оценки механизма определения состояния по обеспечению инвестиционного развития предприятий АПК. Проанализированы основные методологические направления, позволяющие определить механизмы обеспечения инвестиционного развития. Разработан алгоритм оценки разработанных мер по поддержке АПК. Предложена методика оценки обеспечения развития инвестиционной деятельности, которая позволяет достаточно объективно оценить потребность предприятий АПК с учетом их ресурсообеспечения. Материал статьи ориентирован на широкую аудиторию ученых, преподавателей, работников государственных органов исполнительной власти и студентов вузов.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, инвестиционная деятельность, инвестиции, развитие, перспективы.

Maksym Odnoroh. Status and prospects of investment in agriculture.

Attention is paid to the issue of state investment in agriculture. Substantiates the possibility of determining the prospects of investment based on the assessment of the investment policy. We give a brief description of the mechanism to attract real investment in agriculture. The technique of integrated assessment mechanism for determining the state on the investment of agricultural enterprises. The basic methodological directions to determine the mechanisms of the investment. The algorithm developed evaluation activities to support agribusiness. The method of evaluation to ensure the development of investment, which allows one to objectively assess the need for agricultural enterprises based on their resource provision. The article is aimed at a wide audience of researchers, teachers, employees of government agencies and university students.

Key words: agriculture, investment, investment, development and prospects.